Bipolarni tranzistor

Elektronika – 4. predavanje

William B. Shockley (1910-1989)

Poznat kao "otac" tranzistora

"It has today occurred to me that an amplifier using semiconductors rather than vacuum tubes is in principle possible."

Walter Houser Brattain (1902-1987)

- Eksperimentalni fizičar koji je također radio s vakuumskim cijevima.
- Priključio se Shockleyju i Bardeenu u istraživanju poluvodiča.

John Bardeen (1908-1991)

- Fizičar, Naval Ordnance Laboratory (1941-1945)
- Teorijski fizičar, Bell Telephone Laboratories (1945-1951)
- Nobelova nagrada za fiziku 1956 i 1972
 - Tranzistor 1956, supervodljivost 1972.

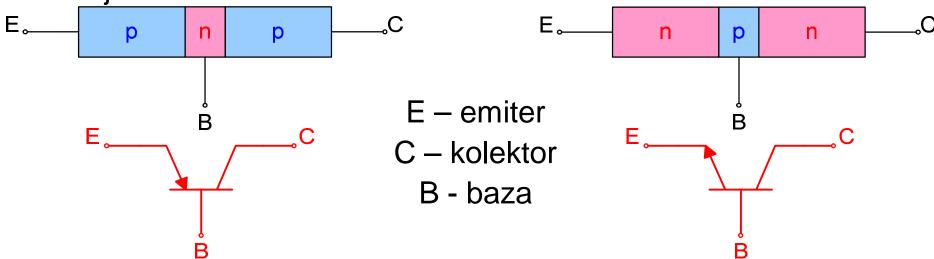

"I knew the transistor was important, but I never foresaw the revolution in electronics it would bring."

Bipolarni tranzistor

- Naziv tranzistor je nastao kao složenica od dvije engleske riječi: transfer resistor (prenijeti otpor).
- Naziv (pridjev) bipolarni znači da u vođenju sudjeluju oba tipa nosilaca: <u>elektroni</u> i <u>šupljine</u>.
- U stručnoj literaturi u uporabi je skraćenica BJT (bipolar junction transistor): bipolarni spojni tranzistor.

Ustrojstvo i simbol:

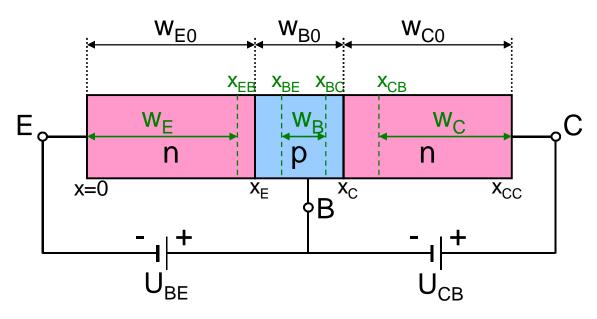

Tranzistorski efekt

- Temelji se na mehanizmu:
 - Injekcije (utiskivanja) nosilaca
 - Tranzita (prijenosa) nosilaca
 - □ Kolekcije (sakupljanja) nosilaca
- Polarizacija tranzistora i područja rada
 - Spoj emiter-baza je propusno polariziran, a spoj kolektor-baza nepropusno (normalno aktivno područje rada)
 - Spoj emiter-baza i kolektor-baza su propusno polarizirani (područje zasićenja)
 - Spoj emiter-baza i kolektor-baza su nepropusno polarizirani (zaporno područje)
 - Spoj emiter-baza je polariziran nepropusno, a kolektor-baza propusno (inverzno aktivno područje rada)

Normalno polarizirani npn tranzistor

Definicija područja emitera, baze i kolektora:

Spoj emiter-baza je propusno polariziran

Spoj kolektor-baza je nepropusno polariziran w_F – efektivna širina emitera

w_B – efektivna širina baze

w_C – efektivna širina kolektora

w_{F0} – tehnološka širina emitera

w_{B0} – tehnološka širina baze

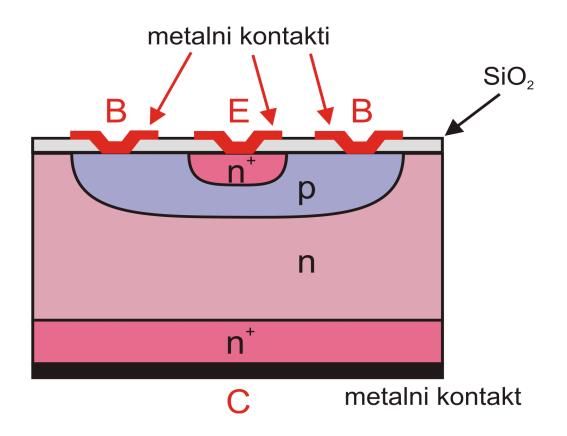
w_{C0} – tehnološka širina kolektora

x_{BE}-x_{EB} => osiromašeno područje spoja emiter-baza

x_{CB}-x_{BC} => osiromašeno područje spoja kolektor-baza

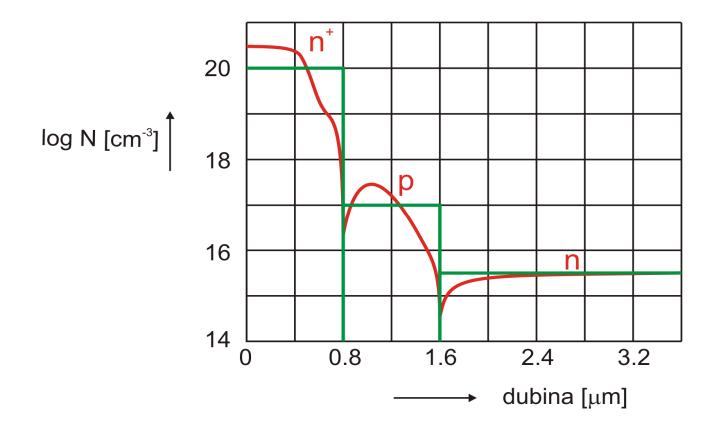

Tehnološka izvedba

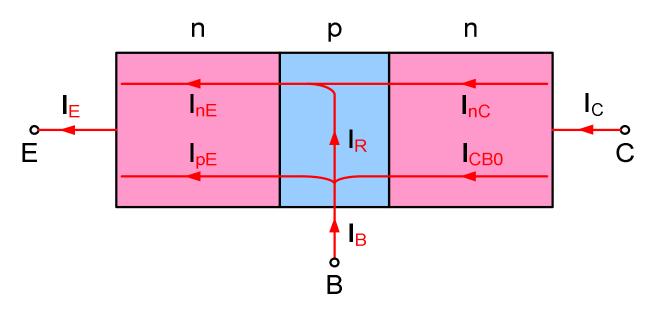

Profil primjesa:

- a) Stvarna raspodjela
- b) Idealizirana raspodjela

Struje normalno polariziranog tranzistora

$$\begin{split} \boldsymbol{I}_{E} &= \boldsymbol{I}_{nE} + \boldsymbol{I}_{pE} \\ \boldsymbol{I}_{C} &= \boldsymbol{I}_{nC} + \boldsymbol{I}_{CB0} \\ \boldsymbol{I}_{R} &= \boldsymbol{I}_{nE} - \boldsymbol{I}_{nC} \\ \boldsymbol{I}_{B} &= \boldsymbol{I}_{pE} + \boldsymbol{I}_{R} - \boldsymbol{I}_{CB0} \end{split}$$

$$I_{E} = I_{C} + I_{B}$$

$$I_{nE} = q \cdot S \cdot D_{n} \cdot \frac{dn_{B}}{dx}$$

Elektroni injektirani iz emitera u bazu se difuzijom prenose do kolektorskog spojišta!!!

Parametri tranzistora

Efikasnost (djelotvornost) emitera:

$$\gamma = \frac{I_{nE}}{I_{nE} + I_{pE}} = \frac{I_{nE}}{I_{E}}$$
 (za npn tranzistor)

$$\gamma = \frac{I_{pE}}{I_{nE} + I_{pE}} = \frac{I_{pE}}{I_{E}}$$
 (za pnp tranzistor)

Prijenosni (transportni) faktor:

$$\beta^* = \frac{I_{nC}}{I_{nE}} = 1 - \frac{I_R}{I_{nE}}$$
 (za npn tranzistor)
$$\beta^* = \frac{I_{pC}}{I_{pE}} = 1 - \frac{I_R}{I_{pE}}$$
 (za pnp tranzistor)

Strujno pojačanje:

$$\alpha = \frac{I_{nC}}{I_E} = \frac{I_{nC}}{I_{nE}} \cdot \frac{I_{nE}}{I_E} = \beta * \cdot \gamma$$
 (za npn tranzistor)
$$\alpha = \frac{I_{pC}}{I_E} = \frac{I_{pC}}{I_{pE}} \cdot \frac{I_{pE}}{I_E} = \beta * \cdot \gamma$$
 (za pnp tranzistor)

$$I_C = I_{nC} + I_{CB0} = \alpha \cdot I_E + I_{CB0}$$
 $I_C = f(I_E)$

Uvrštavanjem relacije I_E=I_C+I_B:

$$I_C = \underbrace{\frac{\alpha}{1-\alpha}} I_B + \frac{I_{CB0}}{1-\alpha} = \beta \cdot I_B + (1+\beta) \cdot I_{CB0}$$

Djelotvornost emitera

$$\gamma = \frac{I_{nE}}{I_E} = \frac{I_{nE}}{I_{nE} + I_{pE}} = \frac{1}{1 + \frac{I_{pE}}{I_{nE}}}$$
 (npn)

Shockleyjeva jednadžba za struju emitera glasi:

$$I_{E} = I_{SE} \left[\exp \left(\frac{q \cdot U_{BE}}{k \cdot T} \right) - 1 \right]$$

I_{SE} – struja manjinskih nosilaca spoja emiter-baza

$$I_{SE} = q \cdot n_i^2 \cdot S \cdot \left[\frac{D_{nB}}{N_{AB} \cdot L_{nB} \cdot th(w_B/L_{nB})} + \frac{D_{pE}}{N_{DE} \cdot L_{pE} \cdot th(w_E/L_{pE})} \right]$$

Budući da je $I_E = I_{DE} + I_{DE}$:

$$\gamma = \left[1 + \frac{D_{pE} \cdot N_{AB} \cdot L_{nB} \cdot th(w_B/L_{nB})}{D_{nB} \cdot N_{DE} \cdot L_{pE} \cdot th(w_E/L_{pE})}\right]^{-1}$$

Uz aproksimacije: $w_E/L_{DE} >> 1$ i $w_B/L_{DB} << 1$; th($w_E/L_{DE}) \approx 1$ i th($w_B/L_{DB}) \approx w_B/L_{DB}$:

$$\gamma = \left[1 + \frac{D_{pE} \cdot N_{AB} \cdot w_{B}}{D_{nB} \cdot N_{DE} \cdot L_{pE}}\right]^{-1}$$

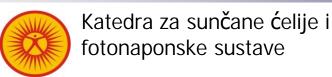
Prijenosni faktor baze tranzistora

$$\beta^* = \frac{I_{nC}}{I_{nE}}$$

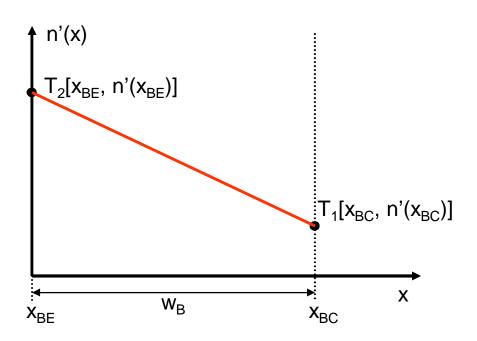
$$\beta^* = \frac{1}{1 + \frac{w_B^2}{2 \cdot L_{nB}^2}} \approx 1 - \frac{1}{2} \left(\frac{w_B}{L_{nB}}\right)^2$$

W_B<<L_{nB} (baza je usko područje)

Uz uvjet $w_B >> L_{nB}$, $\beta^* \rightarrow 0$, tranzistorski efekt prestaje, a tranzistor se može prikazati s dvije diode:

Vrijeme proleta nosilaca kroz bazu

Linearna raspodjela nosilaca kroz bazu!!!

Jednadžba pravca kroz točke T₁ i T₂:

$$n'(x) - n'(x_{BC}) = \frac{n'(x_{BE}) - n'(x_{BC})}{x_{BE} - x_{BC}} (x - x_{BC})$$

Gustoća difuzijske struje elektrona u bazi:

$$J_{nB} = q \cdot D_{nB} \cdot \frac{dn'(x)}{dx} \approx -q \cdot D_{nB} \cdot \frac{n'(x_{BE})}{w_B} = -q \cdot n'(x) \cdot v(x)$$

v(x) => brzina nosilaca kroz bazu

U skladu s definicijom v(x)=dx/dt, vrijeme proleta nosilaca je:

$$t_{pr} = \int_{x_{BE}}^{x_{BC}} \frac{dx}{v(x)}$$

$$v(x) = -\frac{D_{nB}}{w_B} \cdot \frac{n'(x_{BE})}{n'(x)}$$

Uz aproksimaciju n'(x_{BE})>>n'(x_{BC})≈0:

$$n'(x) = \frac{n'(x_{BE})}{-w_B} \cdot (x - x_{BC})$$

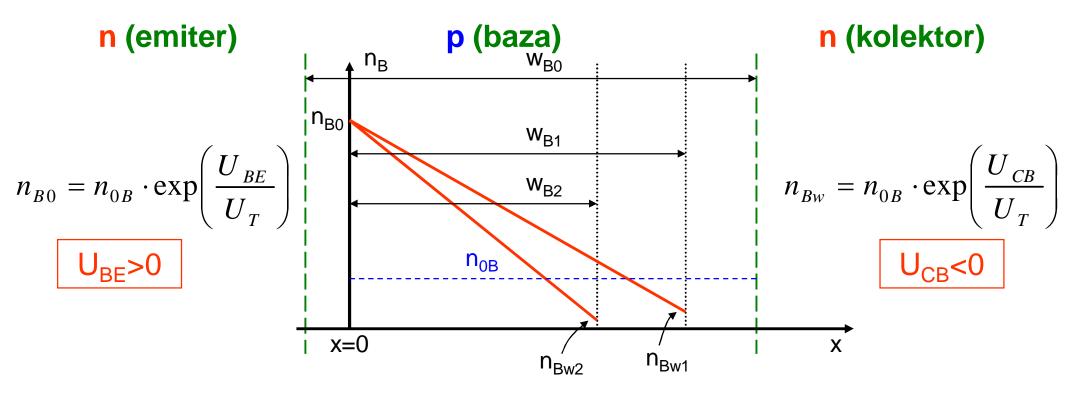
Stoga je:

$$v(x) = -\frac{D_{nB}}{x - x_{BC}}$$

$$t_{pr} = -\int_{x_{BE}}^{x_{BC}} \frac{x - x_{BC}}{D_{nB}} dx = \frac{w_B^2}{2D_{nB}}$$

Izraz za vrijeme proleta nosilaca kroz bazu identičan je izrazu izvedenom za usku n stranu pn spoja.

Earlyjev efekt

- Povećanjem napona nepropusne polarizacije spoja kolektor-baza, smanjuje se efektivna širina baze (Earlyjev efekt).
- Može nastupiti i naponski proboj (engl. punch-through) pri većim iznosima napona nepropusne polarizacije spoja kolektor-baza.

Ebers-Mollove jednadžbe i model tranzistora

$$I_{E} = a_{11} \left[\exp\left(\frac{U_{BE}}{U_{T}}\right) - 1 \right] + a_{12} \left[\exp\left(\frac{U_{BC}}{U_{T}}\right) - 1 \right] \qquad a_{11} = S \cdot q \cdot \left(\frac{D_{nB} \cdot n_{0B}}{w_{B}} + \frac{D_{pE} \cdot p_{0E}}{L_{pE}}\right)$$

$$\left[\left(U_{DE}\right) - 1 \right] \left[\left(U_{DE}\right) - 1 \right] \qquad \left(D_{DE} \cdot n_{0B} - D_{DE} \cdot p_{0E}\right)$$

$$\left[\left(U_{DE}\right) - 1 \right] \left[\left(U_{DE}\right) - 1 \right] \qquad \left(D_{DE} \cdot n_{0B} - D_{DE} \cdot p_{0E}\right)$$

$$a_{11} = S \cdot q \cdot \left(\frac{D_{nB} \cdot n_{0B}}{w_B} + \frac{D_{pE} \cdot p_{0E}}{L_{pE}} \right)$$

$$I_C = a_{21} \left[\exp\left(\frac{U_{BE}}{U_T}\right) - 1 \right] + a_{22} \left[\exp\left(\frac{U_{BC}}{U_T}\right) - 1 \right] \qquad a_{22} = S \cdot q \cdot \left(\frac{D_{nB} \cdot n_{0B}}{w_B} + \frac{D_{pC} \cdot p_{0C}}{L_{pC}}\right)$$

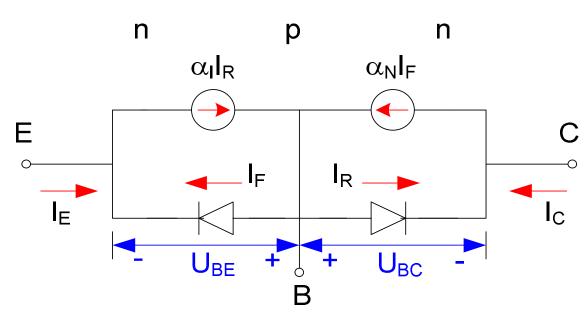
$$a_{12} = a_{21} = -S \cdot q \cdot D_{nB} \cdot \frac{n_{0B}}{w_B}$$

(svojstvo recipročnosti!)

$$a_{11}$$
 jest struja $I_E=I_{ES}$ pri $U_{BC}=0$ i $U_{BE}<0$

Injekcijski Ebers-Mollov model

$$I_{E} = -I_{ES} \left[\exp \left(\frac{U_{BE}}{U_{T}} \right) - 1 \right] + \alpha_{I} I_{CS} \left[\exp \left(\frac{U_{BC}}{U_{T}} \right) - 1 \right]$$

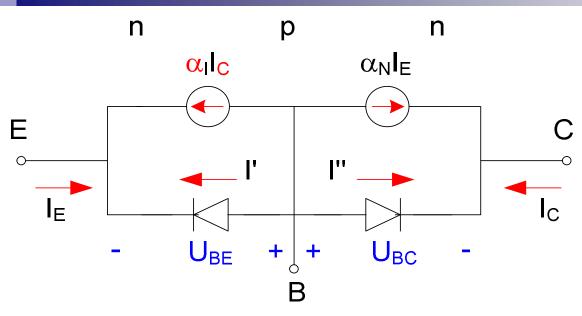
$$I_{C} = \alpha_{N} I_{ES} \left[\exp \left(\frac{U_{BE}}{U_{T}} \right) - 1 \right] - I_{CS} \left[\exp \left(\frac{U_{BC}}{U_{T}} \right) - 1 \right]$$

$$I_E - \alpha_I I_R + I_F = 0 \qquad (1)$$

$$I_C - \alpha_N I_F + I_R = 0 \qquad (2)$$

$$I_F = I_{ES} \left[\exp \left(\frac{U_{BE}}{U_T} \right) - 1 \right]$$
 (3)

$$I_R = I_{CS} \left| \exp \left(\frac{U_{BC}}{U_T} \right) - 1 \right|$$
 (4)

$$I_{E} = -\frac{I_{EB0}}{1 - \alpha_{I}\alpha_{N}} \left[\exp\left(\frac{U_{BE}}{U_{T}}\right) - 1 \right] + \frac{\alpha_{I}I_{CB0}}{1 - \alpha_{I}\alpha_{N}} \left[\exp\left(\frac{U_{BC}}{U_{T}}\right) - 1 \right]$$

$$I_{C} = \frac{\alpha_{N} I_{EB0}}{1 - \alpha_{I} \alpha_{N}} \left[\exp \left(\frac{U_{BE}}{U_{T}} \right) - 1 \right] - \frac{I_{CB0}}{1 - \alpha_{I} \alpha_{N}} \left[\exp \left(\frac{U_{BC}}{U_{T}} \right) - 1 \right]$$

$$I_{ES} = \frac{I_{EB0}}{1 - \alpha_I \alpha_N}$$

$$I_{CS} = \frac{I_{CB0}}{1 - \alpha_I \alpha_N}$$

$$I_E + \alpha_I I_C + I' = 0$$
$$I_C + \alpha_N I_E + I'' = 0$$

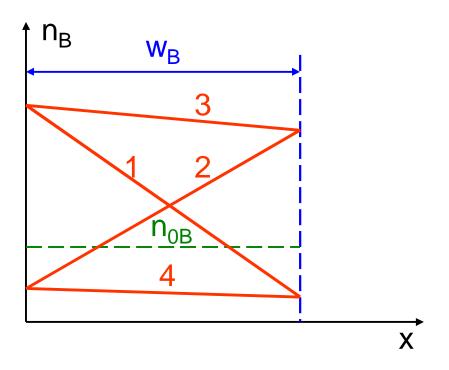
$$I' = I_{EB0} \left[\exp \left(\frac{U_{BE}}{U_{T}} \right) - 1 \right]$$

$$I'' = I_{CB0} \left[\exp \left(\frac{U_{BC}}{U_T} \right) - 1 \right]$$

$$\begin{split} I_C &= \alpha_N I_E + I_{CB0} \\ I_E &= \alpha_I I_C + I_{EB0} \\ I_{CB0} &= I_C \quad \left(uz \, I_E = 0 \right) \\ I_{EB0} &= I_E \quad \left(uz \, I_C = 0 \right) \end{split}$$

Područja rada tranzistora

- 1 normalno aktivno područje
- 2 inverzno aktivno područje
- 3 područje zasićenja
- 4 zaporno područje

Normalno aktivno područje

$$U_{BE} >> U_T$$
, $U_{BC} < 0$

$$I_{E} = -I_{ES} \left[\exp \left(\frac{U_{BE}}{U_{T}} \right) - 1 \right] - \alpha_{I} I_{CS}$$
 (1)

$$I_C = \alpha_N I_{ES} \left| \exp \left(\frac{U_{BE}}{U_T} \right) - 1 \right| + I_{CS}$$
 (2)

Iz (1) i (2) slijedi funkcija $I_C=f(I_E)$:

$$I_{C} = -\alpha_{N} I_{E} + I_{CS} \left(1 - \alpha_{N} \alpha_{I}\right)$$

$$CB0$$

$$I_C = -\alpha_N I_E + I_{CB0}$$

Inverzno aktivno područje

$$U_{BE} < 0, U_{BC} > > 0$$

$$I_E = I_{ES} + \alpha_I I_{CS} \left[\exp\left(\frac{U_{BC}}{U_T}\right) - 1 \right]$$
 (1)

$$I_C = \alpha_N I_{ES} - I_{CS} \left[\exp\left(\frac{U_{BC}}{U_T}\right) - 1 \right]$$
 (2)

Iz (1) i (2) slijedi funkcija $I_E=f(I_C)$:

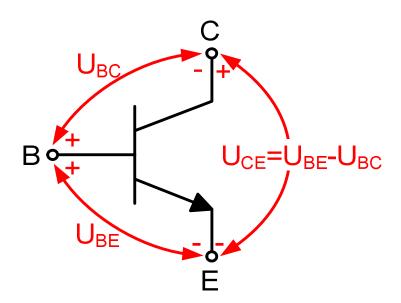
$$I_E = -\alpha_I I_C + I_{EB0}$$

Područje zasićenja

$$U_{BE}>0, U_{BC}>0$$

$$U_{BE} = U_T \cdot \ln \frac{I_E + \alpha_I I_C - I_{EB0}}{-I_{EB0}}$$

$$U_{BC} = U_T \cdot \ln \frac{I_C + \alpha_N I_E - I_{CB0}}{-I_{CB0}}$$

$$U_{CE} = U_{T} \cdot \ln \frac{\left(I_{E} + \alpha_{I}I_{C} - I_{EB0}\right) \cdot \alpha_{N}}{\left(I_{C} + \alpha_{N}I_{E} - I_{CB0}\right) \cdot \alpha_{I}}$$

Zaporno područje

$$U_{BE} < 0, U_{BC} < 0$$

$$I_E = \frac{I_{EB0}}{1 - \alpha_N \alpha_I} (1 - \alpha_N)$$

$$I_C = \frac{I_{CB0}}{1 - \alpha_N \alpha_I} (1 - \alpha_I)$$

Unatoč nepropusnoj polarizaciji kroz oba spojišta teku male struje emitera i kolektora.

Stoga se zaporno područje definira uvjetom: $I_E=0$; $U_{BC}<0$ te je $I_C=I_{CB0}$

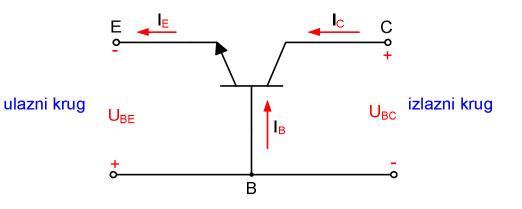
Uz ove uvjete iz Ebers-Mollovih jednadžbi dobiva se odgovarajući napon U_{BE}:

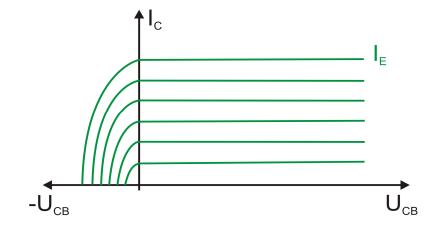
$$U_{BE} = U_T \cdot \ln(1 - \alpha_N)$$
 Npr. za α =0,9 pri T=300 K
$$U_{BE}$$
=-59,5 mV

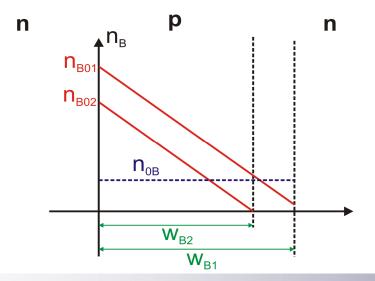

Izlazne karakteristike tranzistora

Spoj zajedničke baze

$$n_{B0} = n_{0B} \cdot \exp\left(\frac{U_{BE}}{U_{T}}\right)$$

$$n_{Bw} = n_{0B} \cdot \exp\left(\frac{U_{BC}}{U_{T}}\right)$$

Spoj zajedničkog emitera

